door de verordening gestelde voorwaarden.

3. De vraag betreffende de toepassing van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag kan uitsluitend worden beantwoord in het kader van een prejudiciële procedure.
4. Het vraagstuk van de vergoeding door een nationaal orgaan van schade door de organen en ambtenaren der Lid-Staten bij de toepassing van het gemeenschapsrecht aan particulieren veroorzaakt, hetzij door schending van het gemeenschapsrecht, hetzij door hun handelen of nalaten in strijd met het nationale recht, wordt niet door artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag beheerst, doch dient door de nationale rechterlijke instanties volgens het nationale recht van de betrokken Lid-Staten te worden beoordeeld.
5. De toepassing van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag behoort tot de uitsluitende bevoegdheid van het Hof, met uitsluiting van de bevoegdheid van de nationale rechter.

In zaak 101/78,

betreffende een verzoek aan het Hof krachtens artikel 177 EEG-Verdrag van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, in het aldaar aanhangig geding

tussen

GRANARIA BV, te Rotterdam,

en

HOOFDPRODUKTSCHAP VOOR AKKERBOUWPRODUKTEN te 's-Gravenhage,

om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van verordening (EEG) nr. 563/76 van de Raad van 15 maart 1976 inzake de verplichting tot aankoop van magere-melkpoeder dat in het bezit is van de interventiebureaus en wordt bestemd voor vermenging in diervoeder (PB 1976, L 67, blz. 18) en van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag,

wijst

HET HOF VAN JUSTITIE,

samengesteld als volgt: H. Kutscher, president, J. Mertens de Wilmars en Mackenzie Stuart, kamerpresidenten, A. M. Donner, P. Pescatore, M. Sørensen, A. O'Keeffe, G. Bosco en A. Touffait, rechters,

advocaat-generaal: F. Capotorti
griffier: A. Van Houtte

het navolgende

ARREST

De feiten

De feiten, het procesverloop en de krachtens artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG ingediende schriftelijke opmerkingen kunnen worden samengevat als volgt:

I — De feiten en het procesverloop

1. Bij besluiten van 24 maart en 8 september 1976 weigerde het Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten, verweerder in het hoofdgeding, aan Granaria BV, verzoekster in het hoofdgeding, eiwitcertificaten voor bepaalde plantaardige voedingsmiddelen af te geven, omdat Granaria geen waarborg had gesteld als voorzien in verordening nr. 563/76 van de Raad van 15 maart 1976 inzake de verplichting tot aankoop van magere melkpoeder dat in het bezit is van de interventiebureaus en wordt bestemd voor vermenging in diervoeder (PB 1976, L 67, blz. 18).

2. Granaria kwam tegen genoemde besluiten in beroep bij het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, waar zij nietigverklaring van deze besluiten vorderde op grond dat verordening nr. 563/76 ongeldig was, waarbij zij zich refereerde aan het oordeel van het College ten aanzien van de gevolgen van deze nietigverklaring.

3. Het College besloot bij uitspraak van 7 december 1976 de procedure te schorsen en het Hof van Justitie te verzoeken om een prejudiciële beslissing over de geldigheid van verordening nr. 563/76.

Bij arrest van 5 juli 1977 in zaak 116/76 (Jurispr. 1977, blz. 1247) heeft het Hof de verordening ongeldig verklaard.

4. Naar aanleiding van dat arrest hebben partijen op 8 september 1977 nadere conclusies ingediend. Granaria verzoekt het College daarbij de besluiten waarvan zij in beroep was gegaan te vernietigen en het Hoofdproduktschap te veroordelen tot vergoeding van de haar tengevolge van die besluiten opgekomen schade, alsmede tot betaling van de proceskosten.

Tot staving van haar vordering merkt Granaria op dat de besluiten waarvan appel steunen op de in 's Hofs arrest van 5 juli 1977 ongeldig verklaarde verordening nr. 563/76. Volgens Granaria bestaat de haar opgekomen schade uit financieringslasten, personeels- en administratieve kosten, winstderving en omzetverlies ten bedrage van fl 604 070.

Het Hoofdproduktschap erkent dat het verzoek tot nietigverklaring van de besluiten waarvan appel moet worden ingewilligd, doch betwist aansprakelijk te zijn voor de schade die Granaria tengevolge van die besluiten heeft geleden.

Het betwist voorts de juistheid van het bedrag der schade die Granaria stelt te hebben geleden, doch erkent dat Granaria enige schade heeft geleden, bij voorbeeld de bankkosten in verband met het stellen van de waarborg in de zin van de artikelen 3, lid 2, en 11 van verordening nr. 563/76.

5. Van mening dat in het geding vragen rijzen omtrent de uitlegging van het gemeenschapsrecht, heeft het College van Beroep bij uitspraak van 31 maart 1978 besloten de procedure te schorsen en het Hof van Justitie te verzoeken om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen:

I. 1. Brengt een juiste uitleg van het bepaalde bij verordening nr. 563/76 mee, dat verweerder, zolang die verordening niet ongeldig was verklaard, gehouden was op een aanvraag als die van verzoekster tot afgifte van een eiwitcertificaat, die afgifte te weigeren:

vóór 1 april 1976: indien de aanvrager niet een waarborg als bedoeld in artikel 11 van de verordening had gesteld?

en met ingang van 1 april 1976: indien de aanvrager niet hetzij een document als bedoeld in artikel 6 van de verordening had overgelegd, hetzij een waarborg als bedoeld in artikel 3, lid 2, van de verordening had gesteld?

2. Indien vraag 1 bevestigend moet worden beantwoord, moet dan worden gezegd, dat een juiste uitleg van het Verdrag en van de aan het Verdrag ten grondslag liggende beginselen meebrengt, dat verweerder nochtans wel bevoegd was de aanvrager van een eiwitcertificaat te ontheffen van de verplichting om te voldoen aan de bij de verordening voor de tijd vóór 1 april 1976 en voor de tijd ingaande op 1 april 1976 gestelde voorwaarden voor de afgifte van een eiwitcertificaat?

II. Voor het geval vraag 1 bevestigend moet worden beantwoord en vraag 2 ontkennend, rijzen de volgende vragen:

3. Moet artikel 215, lid 2, van het Verdrag aldus worden uitgelegd, dat de Gemeenschap op grond dat zij de verordening heeft vastgesteld en dat de verordening door het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen bij zijn hierboven genoemd arrest ongeldig is verklaard op de daartoe in dat arrest ontwikkelde gronden, als hierboven aangehaald, tegenover de gelaedeerde, in casu verzoekster, rechtstreeks aansprakelijk is voor de schade die door de gelaedeerde geleden is als gevolg van het enkele feit dat de verordening, voor zolang zij niet door het Hof ongeldig was verklaard, geheel overeenkomstig haar inhoud en strekking door de daartoe bevoegde instantie is uitgevoerd en toegepast?

4. Zo ja, brengt dan een juiste uitleg van artikel 215, lid 2, van het Verdrag mee, dat uitsluitend de Gemeenschap rechtstreeks aansprakelijk is voor de geleden schade, dan wel mede, hetzij hoofdelijk, hetzij voor een deel, de Lid-Staat of de door deze aangewezen instantie, die de verordening heeft uitgevoerd en toegepast?

5. Brengt een juiste uitleg van artikel 215, lid 2, van het Verdrag mede dat, ingeval voor de in de beide vorige vragen bedoelde schade de Lid-Staat of de door deze aangewezen instantie geheel of gedeeltelijk aansprakelijk is, de Lid-Staat of die instantie gerechtigd is ter zake regres te nemen en verhaal te zoeken op de Gemeenschap?

III. 6. Indien niet uitsluitend de Gemeenschap aansprakelijk moet worden geacht voor de onder II bedoelde schade en bijgevolg het College moet oordelen over de eventuele aansprakelijkheid van verweerder en over zijn schadeplichtigheid, brengt een juiste uitleg van artikel 215 en van de andere bepalingen van het Verdrag dan mee, dat het College in dat geval recht moet spreken met toepassing van de in artikel 215, lid 2, van het Verdrag aangeduide beginselen, dan wel uitsluitend op de grondslag van het Nederlandse nationale recht?

7. Indien het College in dat geval recht moet spreken met toepassing van de bij artikel 215, lid 2, van het Verdrag aangeduide beginselen, brengt dan een juiste uitlegging van dat artikel 215, lid 2, mee dat alle geleden schade voor zover deze redelijkerwijze voorzienbaar is geweest, voor vergoeding in aanmerking komt?

8. Brengen die beginselen of brengen andere bepalingen van het Verdrag mee dat de kosten van rechtsbijstand in een geding als het onderhavige zijn aan te merken als geleden schade waarvan de gelaedeerde partij in beginsel volledige vergoeding kan vorderen, dan wel als proceskosten die naar de daarvoor geldende nationale voorschriften moeten worden toegewezen?

6. Uit de verwijzingsuitspraak blijkt dat, daargelaten of de door Granaria genoemde schadefactoren en de door haar berekende bedragen juist zijn, het College de door Granaria gehanteerde omslagmethodiek om de schade veroorzaakt door de beide besluiten waarvan beroep vast te stellen, in beginsel aanvaardbaar acht. Het College neemt aan dat Granaria door de besluiten waarvan beroep, afgezien van de genoemde schadeposten, in ieder geval voor het stellen van waarborgen met extra bankkosten is belast. Tevens neemt het College aan dat verzoekster in verband met het geschil kosten heeft moeten maken.

7. De verwijzingsuitspraak is op 27 april 1978 ter griffie van het Hof ingekomen.

Krachtens artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG zijn schriftelijke opmerkingen ingediend door verzoekster in het hoofdgeding, door de Nederlandse regering en door de Raad en de Commissie van de Europese Gemeenschappen.

Het Hof heeft, op rapport van de rechter-rapporteur en gehoord de advocaat-generaal, besloten zonder instructie tot de mondelinge behandeling over te gaan.

II — Bij het Hof ingediende schriftelijke opmerkingen

A — Opmerkingen van verzoekster in het hoofdgeding

1. Granaria merkt *met betrekking tot de eerste vraag* op dat de nationale instantie, belast met de uitvoering van gemeenschapsvoorschriften in beginsel mag uitgaan van de geldigheid van deze gemeenschapsvoorschriften, totdat de bevoegde rechter anderszins heeft beslist. Dit beginsel lijdt echter uitzondering ten aanzien van algemeen geldende voorschriften waarvan de uitvoering is toevertrouwd aan de Lid-Staten; in dat geval moet het de betrokken nationale instanties, nog voordat de rechter zich daaromtrent heeft uitgesproken, wegens de algemene zorgvuldigheids- en rechtszekerheidsbeginselen in redelijkheid duidelijk zijn dat

een gemeenschapsvoorschrift ongeldig is en dat toepassing daarvan in strijd zou komen met artikel 5 EEG-Verdrag.

Volgens Granaria heeft dit laatste geval zich in de onderhavige zaak voorgedaan. De betrokken Nederlandse zakenkringen hebben verweerder in het hoofdgeding er namelijk vóór en onmiddellijk na het uitvaardigen van verordening nr. 563/76 op gewezen dat zij ongeldig was. Granaria is van mening dat verweerder in het hoofdgeding, door deze waarschuwing naast zich neer te leggen, het risico heeft genomen dat de verordening niet geldig was. Uit 's Hofs arrest in zaak 116/76 (Granaria) blijkt dat verweerder in het hoofdgeding hieromtrent in rechte heeft gedwaald. Hij moet het risico van deze dwaling dragen.

2. Het antwoord op *de tweede vraag* moet volgens Granaria ontkennend luiden, daar noch verordening nr. 563/76, noch de algemene beginselen van het gemeenschapsrecht verweerder in het hoofdgeding het recht geven ontheffing van de in de verordening voorziene verplichtingen te verlenen, nu deze een zodanige ontheffing niet voorziet.

3. Granaria merkt met betrekking tot *de derde vraag* op dat zij de Gemeenschap niet aansprakelijk heeft gesteld voor schade, welke haar door toepassing van de ongeldige verordening is veroorzaakt. Volgens Granaria is verweerder in het hoofdgeding op grond van het nationale recht aansprakelijk voor de haar opgekomen schade.

Granaria stelt voorop dat de Gemeenschap ex artikel 215 EEG-Verdrag uitsluitend aansprakelijk kan zijn voor bepaalde schade die door de gelaedeerde is geleden, indien deze laatste in een formele procedure de Gemeenschap aansprakelijk heeft gesteld.

Granaria meent dat het Hof zich omtrent de derde vraag van het College van Beroep in beginsel reeds heeft uitgesproken bij arrest van 25 mei 1978 in de gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77 (HNL e.a./Raad en Commissie), en wel in ontkennende zin.

Granaria merkt voorts op dat het in het hoofdgeding niet in de eerste plaats gaat om schade die zich als gevolg van de toepassing van de ongeldige verordening uiteindelijk in een prijsverhoging van de betrokken produkten manifesteert, doch vooral om geheel andere „individuele schade", die Granaria niet in enige vorm aan haar afnemers in rekening heeft kunnen brengen, namelijk personeels- en administratieve kosten. Deze „individuele schade" kan wegens haar abnormale omvang niet worden gerekend tot de risicosfeer welke tot het ondernemen behoort en derhalve volgens de rechtspraak van het Hof van Justitie in het kader van artikel 215 EEG-Verdrag door de individuele ondernemer moet worden gedragen. Ten overvloede voegt Granaria hieraan toe dat naar haar oordeel deze „individuele schade" in het hoofdgeding naar nationaal recht moet worden beoordeeld en niet naar artikel 215 EEG-Verdrag.

In het licht van deze recente rechtspraak van het Hof inzake artikel 215 EEG-Verdrag meent Granaria de Gemeenschap op grond van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag in een afzonderlijke procedure aansprakelijk te kunnen stellen.

4. Granaria merkt naar aanleiding van *de vierde vraag* op dat de desbetreffende schade door de gelaedeerde slechts eenmaal kan worden verhaald op de daarvoor aansprakelijke Gemeenschap en/of Lid-Staat. De gelaedeerde onderdanen kunnen de schade naar keuze verhalen

hetzij op de Gemeenschap hetzij op de betrokken Lid-Staat, indien en voor zover deze rechtens aansprakelijk zijn.

Een Lid-Staat kan echter niet uit hoofde van artikel 215 EEG-Verdrag, doch uitsluitend op grond van het nationale recht aansprakelijk zijn voor de ontstane schade. De Gemeenschap kan slechts in een afzonderlijke procedure op grond van artikel 215 EEG-Verdrag aansprakelijk worden gesteld, doch niet in een geding voor de nationale rechter als aan de onderhavige procedure ten grondslag ligt.

Dit standpunt van Granaria brengt mede dat verweerder, als de betrokken autoriteit, naast de schade door de beroepen besluiten, ook aansprakelijk is voor de schade die voortvloeit uit de ongeldigheid van verordening nr. 563/76 en de toepassing daarvan. De nationale rechter zal de omvang van de „Europese" schade naar nationaal recht moeten vaststellen.

5. Granaria merkt naar aanleiding van *de vijfde vraag* op dat een samenloop van hoofdelijke aansprakelijkheid van de Gemeenschap en van een Lid-Staat ertoe zou kunnen leiden dat de aansprakelijke persoon, die de gelaedeerde onderdaan rechtens de schade heeft voldaan, volgens de algemene beginselen van het gemeenschapsrecht voor een bepaald deel op de andere aansprakelijke persoon regres of verhaal neemt of zoekt.

6. Granaria merkt met betrekking tot *de zesde vraag* op dat uit het bovenstaande volgt dat de aansprakelijkheid van verweerder in het hoofdgeding voor de „Europese" en de „nationale" schade door toepassing van de ongeldige verordening en door de beroepen besluiten moet worden beoordeeld naar Nederlands recht.

7. Volgens Granaria is *de zevende vraag* van het College van Beroep niet relevant.

Mocht het Hof anders beslissen, dan meent Granaria dat een juiste uitlegging van artikel 215 EEG-Verdrag meebrengt dat alle schade van de gelaedeerde, voor zover deze redelijkerwijs kan worden voorzien, in beginsel voor vergoeding in aanmerking komt.

8. Granaria merkt met betrekking tot *de achtste vraag* op dat de kosten van rechtsbijstand naar nationaal recht moeten worden beoordeeld en moeten worden aangemerkt als schade, waarvan de gelaedeerde partij in beginsel vergoeding kan vorderen, indien en voor zover dergelijke kosten redelijkerwijze te voorzien waren.

Mocht het Hof oordelen dat op deze vraag het gemeenschapsrecht van toepassing is, dan is Granaria van mening dat de kosten van rechtsbijstand zijn aan te merken als geleden schade waarvan de gelaedeerde partij in beginsel vergoeding kan vorderen, indien deze schade redelijkerwijze voorzienbaar was.

B — Opmerkingen van de Nederlandse regering

1. De Nederlandse regering merkt op dat uitsluitend de Gemeenschap aansprakelijk is voor de schade die aan Granaria is opgekomen doordat de Nederlandse overheid vóór 1 april 1976 op grond van artikel 11, derde alinea, van verordening nr. 563/76 nationale maatregelen heeft getroffen. De opvatting dat de nationale instanties belast met de toepassing van de verordening zich vóór de invoering daarvan steeds een oordeel zouden moeten vormen over een mogelijke rechtsongeldigheid, zou in strijd zijn met de institu-

tionele opzet van de gemeenschapsverdragen en tot grote praktische moeilijkheden leiden. Dit volgt uit 's Hofs arrest van 7 februari 1973 in zaak 39/72, Commissie/Italië (Jurispr. 1973, blz. 101).

Volgens de Nederlandse regering geldt zowel voor de Gemeenschap als voor de Lid-Staten die een achteraf ongeldig verklaarde regeling uitvoeren, dat zij slechts aansprakelijk kunnen worden geacht wanneer zij hun bevoegdheden bij de uitvoering duidelijk en aanzienlijk hebben overschreden. Zij verwijst in dit verband naar 's Hofs arrest in de gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77 (HNL). In casu is hiervan geen sprake.

2. De Nederlandse regering merkt vervolgens op dat met name in de eerste schakel van de verkoopketen der onderhavige produkten, waartoe Granaria behoort, de verhoogde lasten die verordening nr. 563/76 meebracht, zijn doorberekend. Hiermee dient rekening te worden gehouden bij de bepaling van de schade.

3. De Nederlandse regering meent dat *de eerste vraag* bevestigend moet worden beantwoord. Het was namelijk vóór 1 april 1976 administratief onmogelijk af te zien van het laten stellen van een waarborg.

Met betrekking tot het tijdvak na 1 april 1976 wijst de Nederlandse regering erop dat nergens in de betreffende verordeningen enig aanknopingspunt is te vinden dat erop zou kunnen wijzen dat de Lid-Staten onder omstandigheden niet gehouden waren de eiwitcertificaten uitsluitend af te geven indien hetzij de waarborg als bedoeld in artikel 3, lid 2, van verordening nr. 563/76 werd gesteld, hetzij een document als bedoeld in artikel 6 van de verordening werd overgelegd.

4. De Nederlandse regering meent dat hetzelfde antwoord op *vraag 1, punt 2,* moet worden gegeven: nergens in de desbetreffende verordeningen is enig aanknopingspunt te vinden dat erop zou kunnen wijzen dat de Lid-Staten onder omstandigheden bevoegd zouden zijn geweest de aanvrager van een eiwitcertificaat te ontheffen van de verplichting om te voldoen aan de bij de verordening gestelde voorwaarden voor de afgifte van een eiwitcertificaat.

C — Opmerkingen van de Raad

1. De Raad is van mening dat *de eerste vraag* bevestigend moet worden beantwoord.

2. Volgens de Raad moet *de tweede vraag* ontkennend worden beantwoord, omdat in verordening nr. 563/76 niet is bepaald dat de Lid-Staten van de inhoud ervan kunnen afwijken.

3. De Raad meent dat de overige prejudiciële vragen beter kunnen worden opgehelderd in een rechtstreeks beroep tegen de Gemeenschap c.q. haar instellingen op grond van de artikelen 178 en 215, tweede alinea, EEG-Verdrag, dan in een prejudiciële procedure ex artikel 177 EEG-Verdrag.

D — Opmerkingen van de Commissie

1. Volgens de Commissie moet *de eerste vraag* bevestigend worden beantwoord.

2. *De tweede vraag* moet volgens de Commissie ontkennend worden beantwoord, omdat verordening nr. 563/76 de Lid-Staten geen reële beoordelingsbevoegdheid verleent. Een Lid-Staat die de geldigheid van een verordening wil aanvechten, dient zulks te doen overeenkomstig de daartoe in het Verdrag voorziene beroepsprocedure.

3. a) De Commissie betoogt naar aanleiding van *de derde vraag* dat uit 's Hofs arrest in de gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77, (HNL) blijkt dat de Gemeenschap in casu niet rechtstreeks aansprakelijk is voor de schade die verzoekster in het hoofdgeding beweert te hebben geleden.

3. b) De Commissie gaat voorts in het kader van de beantwoording van de derde vraag in op het gevolg dat de verwijzende rechter moet geven aan de door verzoekster in het hoofdgeding voor hem ingestelde vorderingen. De Commissie merkt in dit verband in de eerste plaats op dat de vorderingen tot vergoeding van niet-contractuele schade gericht tegen nationale instanties wegens de overtreding van gemeenschapsbepalingen, bij voorbeeld door de uitvoering van een — naderhand ongeldig verklaarde — verordening, bij de nationale rechtbanken dienen te worden ingesteld. In artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag wordt het Hof immers uitsluitend de bevoegdheid gegeven tot beoordeling van schadevorderingen tegen de Gemeenschap wegens door haar instellingen of door haar personeelsleden in de uitoefening van hun functie veroorzaakte schade. De nationale instanties vallen daar niet onder, ook niet wanneer zij uitvoering geven aan gemeenschapsverordeningen.

Daar verordening nr. 563/76 aan de nationale instanties slechts een zuiver formele beoordelingsbevoegdheid toekent, is de kans wel zeer gering dat een eigen niet-contractuele verantwoordelijkheid van de Lid-Staten zal ontstaan ten gevolge van hun eigen gedragingen bij het toepassen of uitvoeren van de verordening.

Onverminderd deze opmerkingen van materiële aard, is de Commissie van oordeel dat de met de uitvoering of toepassing belaste nationale instanties rechtstreeks en definitief — dat wil zeggen zonder hun aansprakelijkheid te kunnen afwentelen op de Gemeenschap — principieel aansprakelijk zijn voor de niet-contractuele schade veroorzaakt door hun eigen gedragingen. Telkens wanneer aan de Lid-Staten bepaalde bevoegdheden worden toegekend met het oog op de tenuitvoerlegging van het gemeenschapsrecht, treden die Lid-Staten op binnen en krachtens hun eigen soevereiniteit en niet als vertegenwoordigers van de Gemeenschap. Het Hof heeft dit duidelijk gesteld in verband met het optreden der Lid-Staten voor rekening van de Gemeenschap bij het heffen van de eigen middelen van de Gemeenschap — bij voorbeeld in zijn arrest van 25 oktober 1972 (zaak 96/71, Haegeman, Jurispr. 1972, blz. 1005, r.o. 5-7) — en in verband met de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Lid-Staten bij de uitvoering van een geldige gemeenschapsverordening — bij voorbeeld in zijn arrest van 2 maart 1978 (gevoegde zaken 12, 18 en 21/77, Debayser e.a., Jurispr. 1978, blz. 553). Dit blijkt ook uit artikel 215, tweede en derde alinea, EEG-Verdrag, waar met geen woord gerept wordt van een dergelijke indirecte aansprakelijkheid en/of van een mogelijk regres van de Gemeenschap tegen de Lid-Staten of omgekeerd.

De Commissie gaat voorts in op de vraag of, aangenomen dat een Lid-Staat aansprakelijk wordt gesteld voor niet-contractuele schade veroorzaakt door de maatregelen die hij heeft genomen ter uitvoering van een gemeenschapsverordening, zulks van invloed kan zijn op de eventuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap. Het antwoord op deze vraag is bevestigend, bij voorbeeld wanneer de onrechtmatige gedragingen van de Lid-Staat die belast is met de uitvoering van de verordeningen, onder meer gezien de ruime beoordelingsbevoegdheid die de Lid-Staat krachtens de verordening bezit en de ernst van de onrechtmatige gedragingen, van dien aard zijn dat de interventie van de Lid-Staat het causaal ver-

band tussen de schade en de onrechtmatige handeling van de Gemeenschap verbreekt.

3. c) De Commissie geeft vervolgens haar mening over het terzijde stellen van de gevolgen van een ongeldige verordening.

Zij merkt in dit verband op dat rechtsvorderingen die de teruggave van een bepaalde som geld tot voorwerp hebben, volgens vaste rechtspraak van het Hof, bij voorbeeld in zaak 96/71 (Haegeman), moeten worden ingesteld voor de nationale rechter. Vorderingen tot teruggave strekken tot nietigverklaring van een handeling die is verricht ter onmiddellijke uitvoering van de ongeldig verklaarde verordening. Dergelijke handelingen die het rechtstreeks gevolg zijn van een vernietigde verordening, vallen onder artikel 174, tweede alinea, EEG-Verdrag, waarin het Hof van Justitie overigens de bevoegdheid wordt gegeven die gevolgen aan te wijzen welke als gehandhaafd moeten worden beschouwd. Dit geldt volgens de Commissie ook wanneer een verordening door het Hof ongeldig wordt verklaard in het kader van een procedure op grond van artikel 177 EEG-Verdrag. De Commissie onderstreept dat een dergelijk terzijde stellen van de gevolgen van een verordening moet worden onderscheiden van schadevergoeding in de zin van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag.

Het verzoek tot restitutie van een waarborg, eventueel met interest, en het verzoek tot het vrijgeven van een bankgarantie vormen vorderingen tot terugbetaling. De vraag of dergelijke vorderingen moeten worden ingewilligd, moet worden beantwoord door de nationale rechter overeenkomstig zijn nationale recht. Dit geldt onder meer op het stuk van de termijnen voor het instellen van een vordering. Het geldt ook voor de vraag of de teruggave geheel of gedeeltelijk moet worden geweigerd, als blijkt dat de onderneming die de waarborg of garantie heeft gesteld, de haar daardoor veroorzaakte kosten heeft afgewenteld op haar afnemers. Op dit punt kan de nationale rechter zich evenwel met een prejudiciële vraag wenden tot het Hof, dat ingevolge artikel 174, tweede alinea, EEG-Verdrag bevoegd is die gevolgen van de vernietigde verordening aan te wijzen, welke krachtens het gemeenschapsrecht als gehandhaafd moeten worden beschouwd.

De Commissie wijst er voorts op dat de vordering tot gehele of gedeeltelijke terugbetaling van de bij aankoop van melkpoeder betaalde prijs verband houdt met de vraag naar de geldigheid of het voortbestaan van privaatrechtelijke overeenkomsten, gesloten naar aanleiding van en ter uitvoering van een achteraf ongeldig verklaarde verordening. Of en onder welke voorwaarden een dergelijke overeenkomst van rechtswege nietig is, welke gevolgen aan een dergelijke nietigheid moeten worden verbonden en, ten slotte, de mate van waarschijnlijkheid van deze gevolgen, als bij voorbeeld zou blijken dat de betrokken onderneming de daardoor geleden schade heeft afgewenteld op haar afnemers, zijn vragen die moeten worden beslecht door de nationale rechter overeenkomstig zijn nationaal recht, behoudens de mogelijkheid prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie te stellen.

Ingeval de nationale rechter de overeenkomsten tot aankoop van melkpoeder niet vernietigt of ontbindt en evenmin gehele of gedeeltelijke terugbetaling van de prijs gelast, kan er sprake zijn van schadevergoeding wegens het instandhouden van de betrokken overeenkomsten. Het is echter niet uitgesloten dat ook bijkomende schade kan worden aangetoond in geval van vernietiging of ontbinding van de overeenkomsten, eventueel met de verplichting tot terugbetaling van de prijs. Dergelijke eisen tot schadevergoeding moeten, volgens de in het voorgaande besproken regels, hetzij tegen de Gemeenschap, hetzij tegen de nationale instanties, hetzij eventueel tegen beide worden ingesteld.

De Commissie merkt ten slotte op dat er in het geval van ondernemingen die eiwit-

certificaten hebben aangevraagd, doch wier aanvraag werd afgewezen omdat zij weigerden een waarborg te stellen of magere-melkpoeder te kopen, geen sprake is van restitutie van een bepaald bedrag, doch van schadevergoeding.

3. d) De Commissie past ten slotte de voorgaande opmerkingen toe op de conclusies van verzoekster in het hoofdgeding.

Volgens haar dienen de vorderingen tot het vrijgeven van gestelde waarborgsommen of bankgaranties en tot vergoeding van daarmee verband houdende administratieve kosten en financieringslasten tegen de nationale overheidsinstanties te worden ingesteld voor de nationale rechter.

Vorderingen tot nietigverklaring of tot ontbinding van koopovereenkomsten en, bij vernietiging of ontbinding van de overeenkomst, vorderingen tot gehele of gedeeltelijke terugbetaling van de prijs en tot betaling van de daarmee verband houdende lasten tegen de nationale overheidsinstanties moeten eveneens worden ingesteld voor de nationale rechter.

Vorderingen tot schadevergoeding bij instandhouding van genoemde contracten of tot vergoeding van bijkomende schade, bij vernietiging of ontbinding van genoemde contracten, alsmede vorderingen tot vergoeding van de schade wegens het afwijzen van een aanvraag om „eiwitcertificaten", omdat geen waarborg was gesteld of geen koopcontracten waren gesloten, dienen voor het Hof tegen de Gemeenschap en/of voor de nationale rechter tegen de nationale overheidsinstanties te worden ingesteld. Zij kunnen in de onderhavige zaak echter niet worden toegewezen, enerzijds omdat er volgens het Hof in casu geen sprake is van niet-contractuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap en anderzijds omdat, althans volgens de Commissie, in casu evenmin sprake kan zijn van niet-contractuele aansprakelijkheid van de nationale overheidsinstanties.

De Commissie stelt ten slotte voor het College van Beroep te antwoorden dat volgens de algemene beginselen die aan de communautaire rechtsorde ten grondslag liggen, vorderingen tot terugbetaling die zijn ingesteld door rechtstreekse kopers van magere-melkpoeder, slechts kunnen worden toegewezen indien kan worden aangetoond dat de desbetreffende bedragen, lasten en/of kosten niet zijn afgewenteld op verdere afnemers. Zij verwijst in dit verband naar de regeling die is ingesteld in artikel 2 van verordening nr. 749/76 van de Commissie van 31 maart 1976 houdende bepalingen ter uitvoering van artikel 5 van verordening (EEG) nr. 563/76 inzake de verplichting tot aankoop van magere-melkpoeder (PB 1976, L 86, blz. 50) voor de in artikel 5 van verordening nr. 563/76 bedoelde contracten. Voorts zou het Hof volgens de Commissie aan het College moeten meedelen dat vorderingen ingesteld door afnemers van rechtstreekse kopers in de verschillende achtereenvolgende koopfasen niet kunnen worden ingewilligd om dezelfde redenen als die welke door het Hof zijn uiteengezet in de zesde overweging van het arrest in de gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77 (HNL), naar aanleiding van tegen de Gemeenschap ingestelde vorderingen tot schadevergoeding.

4. Naar aanleiding van *de vierde en vijfde vraag* verwijst de Commissie inzonderheid naar haar opmerkingen over de derde vraag.

Zij voegt hieraan toe dat wegens de institutionele opzet van de Gemeenschap niet kan worden aangenomen dat bij samenloop van aansprakelijkheid van de Gemeenschap en van een Lid-Staat of een nationale overheidsinstantie, sprake kan zijn van solidariteit tussen de Gemeenschap en de nationale instanties.

Volgens de Commissie kan de toepassing van de door haar genoemde regels niet tot moeilijkheden leiden, omdat in casu niet kan worden aangenomen dat de betrokken Lid-Staten of nationale instanties tengevolge van de toepassing van de

ongeldig verklaarde verordening nr. 563/76 aansprakelijk zouden zijn, evenmin trouwens als de Gemeenschap.

5. Ook voor *de zesde en zevende vraag* verwijst de Commissie naar haar opmerkingen over de vorige vragen.

Zij voegt hieraan toe dat de eventuele aansprakelijkheid van de nationale overheidsinstanties moet worden beoordeeld aan de hand van het toepasselijke nationale recht. Voor de nationale rechters die met deze aansprakelijkheidsvraag worden geconfronteerd, zal echter vaak aanleiding bestaan om in een prejudiciële procedure het oordeel van het Hof te vragen omtrent de uitlegging of de geldigheid van de litigieuze communautaire bepalingen. Volgens de Commissie zal het ter beoordeling van de onrechtmatigheid van handelingen van een nationale overheidsinstantie vaak van belang zijn de juiste draagwijdte te kennen van de communautaire bepalingen, bij de toepassing waarvan de vastgestelde onrechtmatigheid zou zijn begaan. Voorts kan het voor de nationale rechter van belang zijn bij de vaststelling van de verschillende voorwaarden voor het bestaan van de aansprakelijkheid naar nationaal recht, te weten in hoeverre de Gemeenschap zelf aansprakelijk kan worden gesteld voor de berokkende schade.

6. *De achtste vraag,* ten slotte, moet volgens de Commissie door de nationale rechter worden beslist in overeenstemming met het nationale recht.

III — Mondelinge behandeling

1. Ter terechtzitting van 30 november 1978 zijn mondelinge opmerkingen gemaakt door verzoekster in het hoofdgeding, ten deze vertegenwoordigd door B. H. ter Kuile; verweerder in het hoofdgeding, ten deze vertegenwoordigd door A. W. P. Helmstrijd; de Raad, ten deze vertegenwoordigd door A. Brautigam, lid van de juridische dienst van de Raad, als gemachtigde; en de Commissie, ten deze vertegenwoordigd door haar juridisch adviseur J. H. J. Bourgeois als gemachtigde, bijgestaan door prof. W. van Gerven.

2. *Granaria* merkt met betrekking tot de vierde vraag onder meer op, dat hoofdelijke aansprakelijkheid van een Lid-Staat en de Gemeenschap slechts mogelijk is bij aansprakelijkheid die uit hetzelfde rechtsstelsel voortvloeit. Dat rechtsstelsel kan dan alleen het gemeenschapsrecht zijn. Aansprakelijkheid uit nationaal recht en uit gemeenschapsrecht — twee verschillende rechtsstelsels — brengt geen hoofdelijkheid mee.

Granaria merkt met betrekking tot de vijfde vraag op, dat een regresactie in beginsel mogelijk lijkt bij samenloop van aansprakelijkheid op grond van eenzelfde rechtsstelsel, doch niet op grond van twee verschillende rechtsstelsels.

Met betrekking tot de zesde vraag voegt Granaria aan haar schriftelijke opmerkingen nog toe, dat ofschoon de nationale rechter zich op het gemeenschapsrecht kan baseren om een Lid-Staat te veroordelen tot betaling van schadevergoeding, hij de schadevergoedingsactie niet op basis van artikel 215 EEG-Verdrag zal kunnen afdoen, omdat deze bepaling slechts ziet op de eventuele aansprakelijkheid van de Gemeenschap en de gevolgen daarvan.

3. Het *Hoofdproduktschap* sluit zich ten aanzien van de eerste twee vragen aan bij de opmerkingen van de Raad en de Commissie; het acht de andere vragen irrelevant.

4. De *Raad* sluit zich ten aanzien van de vragen 3 tot en met 8 — waarover hij

geen schriftelijke opmerkingen heeft ingediend — aan bij de opmerkingen van de Nederlandse regering en van de Commissie.

5. Het Hof had de *Commissie* gevraagd om inlichtingen inzake de consequenties die in de Lid-Staten zijn getrokken uit 's Hofs arresten van 5 juli 1977 (zaken 114/76, Bela-Mühle (Grows Farm; 116/76, Granaria/Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten; 119 en 120/76, Ölmühle Hamburg/HZA Hamburg-Waltershof en Kurt A. Becher/HZA Bremen-Nord; Jurispr. 1977, blz. 1211, 1247 en 1269) en van 25 mei 1978 (gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77, HNL/Raad en Commissie, Jurispr. 1978, blz. 1209), met name inzake eventueel aanhangig gemaakte procedures tot terugbetaling van bedragen die krachtens de bij verordening nr. 563/76 ingevoerde regeling zijn betaald.

De Commissie heeft geantwoord dat, afgezien van de onderhavige zaak, geen processen aanhangig zijn gemaakt, behalve in de Bondsrepubliek Duitsland, waar vijf terugvorderingsacties zijn ingesteld. Deze hebben betrekking op de weigering van de overheid om waarborgsommen terug te betalen op grond dat de betrokken importeurs ze op hun afnemers hebben kunnen afwentelen, en op de weigering het eiwitcertificaat af te geven. Ongeveer tweeduizend bezwaarschriften zijn bij de Duitse overheid ingediend en worden in afwachting van de afloop van bedoelde vijf procedures in beraad gehouden.

In de Bondsrepubliek Duitsland is bij de overheid voorts een verzoek ingediend om betaling van het verschil tussen de aankoopprijs van de magere-melkpoeder en de normale waarde van de geïmporteerde diervoeders; het gaat daarbij om een bedrag van DM 2 900 000. De nationale overheid heeft dit verzoek afgewezen en de Commissie verwacht dat te dezer zake binnenkort een gerechtelijke procedure zal worden ingeleid.

In België zijn twee verzoeken om terugbetaling van waarborgsommen door de overheid afgewezen.

In Denemarken zijn geen verzoeken om terugbetaling ingediend.

In Frankrijk is tegen de niet-terugbetaling van de waarborgsommen geprotesteerd.

In Ierland is een verzoek om terugbetaling van een waarborgsom afgewezen op grond dat de betrokken importeur de last op zijn afnemers had afgewenteld.

In Italië is een verzoek om terugbetaling ingediend met betrekking tot een waarborgsom die nog niet vervallen is verklaard omdat aan bepaalde formaliteiten niet was voldaan.

In Nederland heeft de overheid brieven ontvangen waarin de Nederlandse Staat aansprakelijk wordt gesteld voor de schade die als gevolg van de ongeldig verklaarde verordening is geleden. De overheid heeft niet op deze brieven gereageerd.

Het Verenigd Koninkrijk heeft in tegenstelling tot de andere Lid-Staten vervallen waarborgsommen terugbetaald.

De advocaat-generaal heeft ter terechtzitting van 23 januari 1979 conclusie genomen.

In rechte

1 Bij uitspraak van 31 maart 1978, ingekomen ten Hove op 27 april daaropvolgende, heeft het College van Beroep voor het Bedrijfsleven krachtens artikel 177 EEG-Verdrag een aantal vragen gesteld inzake de uitlegging van verschillende bepalingen van het gemeenschapsrecht, met name op het gebied van de aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door ongeldig verklaarde normatieve handelingen.

2 Deze vragen zijn gerezen in een geschil tussen een importonderneming in diervoeders, verzoekster in het hoofdgeding, en het bevoegde Nederlandse orgaan, verweerder in het hoofdgeding, over de aansprakelijkheid voor de schade die verzoekster stelt te hebben geleden ten gevolge van een besluit door verweerder genomen op grond van verordening nr. 563/76 van de Raad van 15 maart 1976 inzake de verplichting tot aankoop van magere-melkpoeder dat in het bezit is van de interventiebureaus en wordt bestemd voor vermenging in diervoeders (PB 1976, L 67, blz. 18), welke verordening later ongeldig is verklaard bij 's Hofs arrest van 5 juli 1977 (zaak 116/76, Granaria/Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten, Jurispr. 1977, blz. 1247).

De eerste vraag

3 In de eerste plaats wordt in hoofdzaak gevraagd of de bevoegde nationale bestuursinstantie, zolang verordening nr. 563/76 niet ongeldig was verklaard, gehouden was de afgifte van een „eiwitcertificaat" op grond van genoemde verordening te weigeren aan eenieder die niet aan de daarin gestelde voorwaarden voldeed.

4 Elke verordening die overeenkomstig het Verdrag in werking is getreden, moet worden verondersteld geldig te zijn zolang een bevoegde rechterlijke instantie ze niet ongeldig heeft verklaard. Deze veronderstelling kan enerzijds worden afgeleid uit de artikelen 173, 174 en 184 EEG-Verdrag, waarbij het Hof van Justitie bij uitsluiting bevoegd is verklaard de wettigheid van verordeningen na te gaan en, in voorkomend geval, de draagwijdte van hun nietigverklaring vast te stellen en anderzijds uit artikel 177 EEG-Verdrag, waarin ditzelfde Hof de bevoegdheid wordt verleend in laatste instantie uitspraak te doen over de geldigheid van verordeningen, wanneer een geschil daaromtrent bij een nationale rechterlijke instantie aanhangig wordt gemaakt.

5 Uit het in het Verdrag neergelegde stelsel van wetgeving en rechtspraak volgt dus dat de eerbiediging van het communautaire wettigheidsbeginsel weliswaar meebrengt dat de justitiabelen het recht hebben de geldigheid van verordeningen in rechte te betwisten, doch ook dat alle rechtssubjecten van de Gemeenschap gehouden zijn de volle werking van de verordeningen te erkennen zolang hun ongeldigheid niet door een bevoegde rechterlijke instantie is vastgesteld.

6 Op de eerste vraag moet mitsdien worden geantwoord dat, zolang verordening nr. 563/76 van 15 maart 1976 niet overeenkomstig het Verdrag ongeldig was verklaard, de met haar uitvoering belaste nationale instanties op grond van de verordening afgifte van een „eiwitcertificaat" moesten weigeren aan eenieder die niet aan de gestelde voorwaarden voldeed.

De tweede vraag

7 In de tweede plaats wordt in hoofdzaak gevraagd of het Verdrag en de daaraan ten grondslag liggende beginselen meebrengen dat de bevoegde nationale instanties bevoegd waren een aanvrager ontheffing te verlenen met betrekking tot de voorwaarden die door verordening nr. 563/76 voor de afgifte van een „eiwitcertificaat" werden gesteld.

8 Deze vraag kan slechts ontkennend worden beantwoord, nu de verordening geen enkele uitdrukkelijke bepaling bevatte die het mogelijk maakte van deze voorwaarden af te wijken, en in casu geen beroep kon worden gedaan op een hoger beginsel van gemeenschapsrecht, op grond waarvan de nationale instanties de verordening anders hadden kunnen uitleggen.

De derde vraag

9 In de derde plaats wordt in wezen gevraagd of artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag aldus moet worden uitgelegd, dat de Gemeenschap op grond dat zij verordening nr. 563/76 heeft vastgesteld, jegens de gelaedeerden rechtstreeks aansprakelijk is voor de schade die dezen hebben geleden als gevolg van het enkele feit dat de verordening door de nationale instanties is toegepast.

10 In zijn arrest van 25 mei 1978 (gevoegde zaken 83 en 94/76, 4, 15 en 40/77, HNL e.a./Raad en Commissie, Jurispr. 1978, blz. 1209) heeft het Hof ver-

klaard dat de ongeldigheid van verordening nr. 563/76 niet volstaat om de Gemeenschap krachtens artikel 215, tweede alinea, van het Verdrag aansprakelijk te stellen. De verwijziging naar deze uitspraak ontslaat het Hof van beantwoording van de gestelde vraag, zulks te meer waar een vraag betreffende de toepasselijkheid van artikel 215, tweede alinea, niet kan worden beantwoord in het kader van een procedure krachtens artikel 177 EEG-Verdrag.

De vierde en de vijfde vraag

11 De vierde en vijfde vraag, die enkel zijn gesteld voor het geval de derde vraag bevestigend zou worden beantwoord, zijn hiermee zonder voorwerp geraakt.

De zesde vraag

12 In de zesde vraag wordt in hoofdzaak gevraagd of de nationale rechter, indien hij moet oordelen over de eventuele aansprakelijkheid van de nationale instantie, recht moet spreken met toepassing van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag, dan wel uitsluitend op de grondslag van het Nederlandse nationale recht.

13 Artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag ziet alleen op de aansprakelijkheid van de Gemeenschap voor schade die door haar instellingen of personeelsleden in de uitoefening van hun functies is veroorzaakt, met uitsluiting van eventuele aansprakelijkheid van de Lid-Staat en hun ambtenaren.

14 Het vaststellen van de aansprakelijkheid van de Gemeenschap krachtens artikel 215, tweede alinea, behoort ingevolge artikel 178 tot de bevoegdheid van het Hof van Justitie, met uitsluiting van iedere nationale rechterlijke instantie. Het vraagstuk van de vergoeding door een nationaal orgaan van schade door organen en ambtenaren der Lid-Staten bij de toepassing van gemeenschapsrecht aan particulieren veroorzaakt, hetzij door schending van het gemeenschapsrecht, hetzij door een handelen of nalaten in strijd met het nationale recht, wordt daarentegen niet door artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag beheerst en dient door de nationale rechterlijke instanties volgens het nationale recht van de betrokken Lid-Staat te worden beoordeeld.

De zevende en de achtste vraag

15 Deze vragen betreffen de eventuele toepassing van artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag door de nationale rechter.

16 Blijkens het voorgaande behoort de toepassing van deze bepaling tot de uitsluitende bevoegdheid van het Hof, met uitsluiting van de bevoegdheid van de nationale rechter. Daarmee zijn deze vragen zonder voorwerp geraakt.

Kosten

17 De kosten door de Nederlandse regering, de Raad en de Commissie van de Europese Gemeenschappen wegens indiening hunner opmerkingen bij het Hof gemaakt, kunnen niet voor vergoeding in aanmerking komen. Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de nationale rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen.

HET HOF VAN JUSTITIE,

uitspraak doende op de door het College van Beroep voor het Bedrijfsleven bij zijn uitspraak van 31 maart 1978 gestelde vragen,

verklaart voor recht:

1. **Zolang verordening nr. 563/76 van 15 maart 1976 niet overeenkomstig het Verdrag ongeldig was verklaard, waren de met haar uitvoering belaste nationale instanties op grond van de verordening gehouden afgifte van een „eiwitcertificaat" te weigeren aan eenieder die niet aan de gestelde voorwaarden voldeed.**

2. **Bij gebreke van een uitdrukkelijke afwijkende bepaling konden de nationale instanties geen ontheffing verlenen met betrekking tot de door de verordening gestelde voorwaarden.**

3. **Het vraagstuk van de vergoeding door een nationaal orgaan van schade door de organen en ambtenaren der Lid-Staten bij de toepassing van gemeenschapsrecht aan particulieren veroorzaakt, hetzij door schending van het gemeenschapsrecht, hetzij door een handelen of nalaten in strijd met het nationale recht, wordt niet door artikel 215, tweede alinea, EEG-Verdrag beheerst, doch dient door de nationale rechterlijke instanties volgens het nationale recht van de betrokken Lid-Staat te worden beoordeeld.**

Kutscher Mertens de Wilmars Mackenzie Stuart Donner Pescatore

Sørensen O'Keeffe Bosco Touffait

Uitgesproken ter openbare terechtzitting te Luxemburg op dertien februari negentienhonderdnegenenzeventig.

De griffier

A. Van Houtte

De president

H. Kutscher

CONCLUSIE VAN DE ADVOCAAT-GENERAAL F. CAPOTORTI VAN 23 JANUARI 1979 [1]

Mijnheer de President,
mijne heren Rechters,

1. Het is de tweede keer dat het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, in het kader van de zaken welke de firma Granaria tegen het Hoofdproduktschap voor Akkerbouwprodukten aanhangig heeft gemaakt, aanleiding vond Uw Hof prejudiciële vragen te stellen, waarin het eens te meer gaat om problemen, gerezen bij de toepassing van 's Raads verordening 563/76 van 15 maart 1976 inzake de verplichting tot aankoop van magere-melkpoeder bestemd tot vermenging in veevoeders. U zult zich herinneren dat een eerder verzoek om uitlegging aanleiding gaf tot de zaak 116/76, waarin genoemde verordening bij arrest van 5 juli 1977 (Jurispr. 1977, blz. 1247) ongeldig werd verklaard. Vervolgens heeft de firma Granaria verzocht om nietigverkla-

1 — Vertaald uit het Italiaans.